

Müslüman Türk Devletinin Tek Kadın Sultanı

“Belkîs-i Cihan Raziye Begüm”

H. Hilal Şahin*

ORCID:0000-0002-3192-4658

Öz

Raziye Begüm Sultan, Hindistan’da XIII. yüzyılda hüküm sürmüş ilk Müslüman Türk Devleti Dehli Türk Sultanlığı’nın tek kadın hükümdarıdır. Raziye Begüm, 12 erkek kardeşine rağmen henüz 16 yaşındayken tahta oturmayı başaran askerî deha sahibi cesur bir şahsiyettir. Orta Çağ’da bazı Müslüman kadınların siyasi güçlerini sahne arkasından hissettirmesinin tam aksine bir yönetici/hükümdar olarak sahne önüne çıkmaya cesaret eden ender kişilerdendir. İşte bu yönüyle Raziye Begüm, sadece Türk tarihinde değil dünya tarihinde de tanınması gereken bir Türk kadınıdır. Raziye Begümle ilgili ülkemizde çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da Raziye Sultan hak ettiği yeri bulamamıştır. Raziye Begüm’ün bibliyografik olarak ele alındığı bu çalışma mevcut kaynaklardan faydalanarak yapılmış olup Türk kadınının tarihteki konumunu imgelemiştir. Çalışmadan amaç Raziye Begüm’ün Türk tarihine katkısını inceleyerek Türk kadının önemine işaret etmektir.

Anahtar Kelimeler: Raziye Begüm (Sultan), Dehli-Türk Sultanlığı, Hindistan, Türk, Kadın, Hükümdar.

Gönderme Tarihi:15/07/2018

Kabul Tarihi:20/08/2018

*Dr., Öğr., Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-Posta: hilal.sahin@giresun.edu.tr

“Razia Sultan, Queen of The Times”:

The Only Female Sultan of Muslim-Turkish State

Abstract

Razia Begum Sultan is the only female ruler of Delhi Turkish Sultanate which was the first Muslim-Turkish state to reign in 13th century in India. Despite of her 12 brothers, she is a brave character having military genius, who succeeded to ascend the throne when she was just 16 years old. She is one of the rare persons who dared to stand at downstage as an administrator/ruler quite contrary to the fact that some muslim women in Middle Age made their political powers felt from backstage. Here with her this aspect, Razia Begum is a Turkish woman whom should be known not only in Turkish history but also in the world history. Although various studies on Razia Begum were carried out in our country, Razia Sultan could not find the place where she deserved. This study in which we addressed Razia Begum bibliographically was carried out benefitting from current sources and it imagined the Turkish women’s position in history. Purpose in this study is to point out the Turkish women’s importance by examining contribution of Razia Begum to Turkish history.

Keywords: Razia Begum (Sultan), Delhi-Turkish Sultanate, India, Turkish, Woman, Ruler.

Received Date: 15/07/2018

Accepted Date: 20/08/2018

Единственная женщина-султан мусульманского тюркского государства Белькис Джихан Разие Бегюм

Резюме

Разия Бегюм-султан (634-37/1236-40) была единственной женщиной-монархом первого в истории Индии XIII века мусульманского тюркского Делийского султаната. Несмотря на наличие 12 братьев, уже в 16 лет, благодаря своему военному гению и смелости, Разия Бегюм взошла на престол. В отличие от большинства средневековых мусульманок, она не пожелала влиять на политику страны из-за ее кулис, предпочтя выйти на первый план как правитель и управленец. Именно благодаря этому, Разия-султан должна быть представлена не только тюркской, но и мировой исторической общественности. Хотя в нашей стране существует ряд исследований на эту тему, однако, должного места женщина-монарх еще не заняла. Целью данного исследования является с помощью существующих источников определить место великой тюркской женщины в мировой истории, ее вклад в историю тюркского мира, указав на значение, которое имела тюркская женщина в те времена.

Ключевые слова: Разия Бегюм-султан, тюркский Делийский султанат, Индия, тюркский, женщина, правитель

Получено: 15/07/2018

Принято: 20/08/2018

Şahin

Giriş

Toplumunu oluşturan ailelerin en önemli unsuru olan kadın, Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğunu bilinen Türk toplumunda bazen anaerkil bir yapı da dikkat çekmektedir.

Orta Asya ve Hindistan Türkleri arasında doğrudan doğruya siyasal ve askeri rol oynayan yani devleti idare ve orduya kumanda eden kadınların olduğu tarihi kayıtlarda yer almaktadır.¹Söz konusu kayıtlarda yer alanlardan birisi de Raziye Begüm'dür (Sultan Raziye).

Raziye Begüm, İngiltere Kraliçesi I. Mary'den² 318 yıl, Kraliçe I. Elizabeth'den 322 yıl, Kraliçe Victoria I. (1837-19019)'den de 600 yıl önce hükümdarlık yapmış olmasına rağmen çok yönlü kişiliğiyle örnek bir Türk kadınıdır. Hindistan'da kurulan ilk Müslüman Türk devleti Dehli³ Türk Sultanlığı'nın hükümdarı olarak dört yıl tahta oturan Raziye Begüm,⁴ bu zaman zarfında devletin bekâsı için üstün çaba sarf etmiştir.

Dehli Türk Sultanlığı Hindistan'daki, Müslüman Gurlu Devletinin komutanlarından Kutbeddin Aybeg tarafından Delhi (Dehli)' de kurulmuş (1206); Mu'izzîler, Halacîler, Tuğluklar ve Seyyîdler olmak üzere art arda dört Türk sülâlesi tarafından idare edilmiştir.⁵

Raziye Begüm, Hindistan tarihinin “ilk ve yegâne Türk Kadın Hükümdar”ı olarak bilinmektedir. Diğer bir deyişle o Güney Asya'nın “ilk ve Dehli Sultanlığı'nın tek kadın hükümdarı”dır. Raziye Begüm, tahtta kaldığı zamanlarda devlet idaresi için büyük özveride bulunmuş; hükümdar olsa dahi nihayetinde bir kadın olmanın verdiği nezaket ve zarafetle devleti bir kadının da yönetebileceğini göstermiştir.

¹ Yusuf Hikmet Bayur, “Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevkii”, Belleten, C.1, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 42.

² Mary I (1516-1558), Mary Tudor olarak da bilinen İngiltere'nin ilk kadın hükümdarıdır.

³ Sultan Kutbeddin'in damadı ve aynı zamanda en güvendiği kumandanlarından birisi olan İltutmuş da bu sülâlenin ilk kurucularından ve ilk Sultanıdır (1211-1236). “Dehli” söylemi tüm İslam kaynaklarından kaydedilen şeklidir ve İngilizler tarafından kendi telaffuzlarına uygun olarak 19. yy da “Delhi” olarak değiştirilmiştir.

⁴ Peter Jackson, The Delhi Sultanete, Cambridge Uni., Press, p. 183.

⁵ Salim Cöğce, Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri, Türkler Ansiklopedisi, C.8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 695-696.

Şahin

Raziye Begüm'ün (1236-1240) Biyografisi

Raziye⁶ Begüm⁷ (1236-1240), Şemseddin İltutmuş'un⁸ çok değer verdiği ve sevdiği; haremının başkadını olarak Köşk-ü Firuzi'de oturtmaya layık gördüğü karısı Türkan/Terken⁹ Hatun'dan doğan kızıdır. Küçük yaşlardan itibaren babasının yanı sıra devlet işleriyle ilgilenen Sultan'ın bu ilgisi ve yeteneklerini fark eden Sultan İltutmuş, saltanatını kızına devretmeye karar vermiştir.¹⁰ Kaynaklarda, İltutmuş'un 12 oğlu ve iki kızının olduğu; büyük kızının Kırk Türk Beyin başı Balaban ile evlendiği, küçük kızı olan Raziye Begüm'ün de uzun bir süre evlenmediği ve babasının sağ kolu olduğu yazmaktadır. İltutmuş, kızına "Kurat-ul Aynım (Göz Bebeğim) diye hitap etmiş ve kızının erkek kardeşlerinden üstün yönlerini her ortamda dile getirmiştir.

Kaynaklarda Raziye'nin askerî ve siyasi deha sahibi olduğu¹¹ yay kuşandığı ve maiyeti etrafında bulunduğu halde erkek gibi ata bindiği, yüzünü örtmediği ve bu durumun emirlerin eleştirilerine sebep olduğuna yer verilmiştir.¹² Raziye, iktidarının son zamanlarında tam bir erkek hüviyetine bürünmüş, file binerek halk arasına çıkmıştır. Aziz Ahmed Raziye'yi şöyle anlatıyor: "Her yönden erkek gibi kuvvetli, hatta erkek bile olduğu rivayet edilen Raziye'nin hükümdarlığı sırasında harem entrikaları yerine halkın arasına girerek onlara ve Türk emir ve meliklere karşısındakinin güzel bir kadın olduğunu unutturmuştur."¹³

Cüzcânî, "büyük, akıllı, adaletli, kerim, âlimleri hoş tutan, adil, adalet yayan, ahalisini besleyen ve ordu çeken bir padişahı. Padişahlara gereken bütün vasıflarla donanmıştı. Fakat yaratılıştaki erkeklerin hesabından nasibini

⁶ Erkan Türkmen eserinde Raziye Begüm'ü şöyle tasvir etmektedir. "Raziye, buğday tenli, uzun siyah saçlı, ince belli, sürahi gibi narin boynu ve hafif çekik gözleriyle saraydaki Hintli kızlar arasından adeta bir peri gibi seçiliyordu." Bkz: Erkan Türkmen, Sultan Raziye, NKM Yayınevi, İstanbul 2007, s.30.

⁷ Begüm, Hindistan'da hükümdar ailesinden hanımlar için kullanılır.

⁸ Askerî ve idari kabiliyeti yanında merhametli, cömert ve âdil olması yüzünden sarayına "Derbâr-ı Şemsi" adı verilmiştir. Şems ed-dîn İltutmuş, devrinin istisnasız en büyük sultanları arasında yer alır. Ancak bugün, Türk tarihinin az bilinen simalarından birisidir. Bkz: Baranî, Tarih-i Firûz Şahî, Nşr.S.A.Khan, Calcutta 1862, s.25.

⁹ Terken "Melike" manasına gelmektedir. Bkz. Osman Turan, "Terken Ünvanı", THT Dergisi, S.1, Ankara, 1944, s. 67-73.

¹⁰ Jackson, a.g.e., s. 68.

¹¹ Türkmen, a.g.e., s. 28.

¹² Bayur, a.g.m., s. 44. Raziye'yi böyle bir toplantıda tahtta otururken, tacı üzerinden omuzlarına ve sırtına inen başörtülü, ama yüzü açık şekilde gösteren bir minyatürünü ekler bölümünde görebilirsiniz. Bkz. Bahriye Üçok, İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar, Ankara 1981, s. 49.

¹³ M. Aziz Ahmed, Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu, Kervan Yayınları, İstanbul 1949, s. 195.

Şahin

almamıştı. Bütün bu seçkin sıfatlar ona ne fayda verir.” demekte¹⁴ ise de gerek Cüzcanî, gerekse diğer kaynaklarda O’nun, kadınca davranışlar gösterdiğine dair bilgiler bulunmamaktadır.

Şair Raziye Begüm (Şirin-i Dihlevi)

Raziye Begüm, iyi bir hükümdar olmanın yanı sıra iyi bir şair olarak da bilinmektedir.¹⁵ Akmal Ayyubi, Raziye’nin Türkçe şiirlerinin toplandığı bir divanının bulunduğunu, Türk ve Dünya Edebiyatının bilinen ilk Türk kadın şairi olduğunu ve dolayısıyla ilk Türkçe divan sahibi olma vasfını kazandığını ifade etmiştir.¹⁶ Türk dünyasının bilinen ilk kadın şairi olarak Raziye’nin kabul edilmesi bir yönüyle de tartışma konusudur. Çünkü bu bağlamda XI.-XII. yüzyılda Azerbaycan Gence şehrinde Mehseti Gencevi (1089-1160) isimli kadın şairin varlığı bilinmektedir. XII yüzyılda yaşamış olan Mehseti Gencevi, Azerbaycan Türklerinden olup, sufi Ahi tarikatının da üyesi olmuştur. Rubai nazim şiir şeklinde çeşitli şiirleri de olan bu kadın şair yazar Rafael Hüseyinof’un da ifadesiyle Azerbaycan ve Doğu dünyasının ilk Türk kadın şairidir.¹⁷

Bu cümleden olarak Raziye Begüm’ün Türk dünyasının ilk kadın şairi addedilen Mehseti Gencevi’den farkı şairliğinin yanında aynı zamanda bir hükümdar olarak da tarihte yer almış olmasıdır. Tarihsel olarak Mehseti Gencevi’nin daha önce yaşamış olması onu Türk kadın şairliğinde bir ilk yapsa bile tarihin ilk kadın hükümdar ve şairi olarak Raziye Begüm’ü ifade etmemiz hatalı olmayacaktır.

Şîrîn-i Dihlevî veya Şîrîn-i Gurî mahlaslarıyla yazdığı şiirlerin Türk-Fars Edebiyatı’nın en güzel örneklerinden olduğu kabul edilmektedir. Bahriye Üçok, Raziye’nin şairliğini şu cümlelerle övmüştür: “Hintlilerin duygu dünyasının zenginliği yanında iyi bir yönetici özelliklerini de sergileyen güçlü iradeli bu kadın şairimizi dünyanın ilk kadın şairidir diye isimlendirmek abartı olmamalıdır.”¹⁸

Babası İltutmuş; “Gözümün nuru, yeni bir şiirin yok mu? Bana oku” diyerek kızının şiirlerine hayranlığını dile getirmiştir. Raziye Begüm’ün

¹⁴ Cüzcanî, Tabakât-ı Nâsırî I, Nşr. A. Habibî, Kabil, 1963, s. 457.

¹⁵ Raziye Begüm hakkında en ayrıntılı bilgiyi Tabakât-ı Nasırî, Tabakât-ı Ekberî, Tarih î Mübârek Şâhî, Muntakhabut Tevârih, Tarih i Firişte, Seyâhatname İbn i Battuta II, The Fütûh us Salatin or The Shahnama of Medieval India of İsemî gibi kaynaklar kaydetmektedir.

¹⁶ <https://odatv.com/raziye-sultani-duydunuz-mu-0704131200.html>, Erişim: 16.07.2018 Burada verilen bilginin 6. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'nin 21 Eylül 1988 tarihli oturumunda sunulan tebliğinden sonra yapılan açıklama ile ortaya konulduğu belirtilmektedir.

¹⁷ Rafael Hüseyinof, Mehseti Gencevi, Doğu ve Batı Yayınları, Bakü, 2013, s.7.

¹⁸ Üçok, a.g.e., s. 49.

Şahin

şairlerine bazen his dünyası, bazen de kahramanlık gibi konular hâkim olmuştur:¹⁹

*“Ben ağzında hoş nağmeler yapan bir bülbüle malikim,
Bizim başımıza ne gelirse hep bizdendir, biçare gönlün ne suçu var?
O zavallı da bizim sebepsiz gamumuzdan ölmüştür.”*

*“Ben ayağımın bereketi ile feleği saltanat tahtı yapar,
Hüma'nın kanadını da sinekleri kovmak hizmetinde kullanırım.”*

*“Ey Şîrin gel, muhabbet yoluna adım atma, bundan sakın.
Sen yoksa bu yolda Ferhad'ın başına gelenleri işitmedin mi?”²⁰*

Yine kaynaklarda Raziye Begüm'ün şairliğinin yanı sıra hafız olduğu ve Kuran'ı çocuk yaşta ezberlediği de yazmaktadır.²¹

Raziye Begüm'ün Atalığı Yakut

Sultan İltutmuş, Raziye Begüm'e savaşma tekniğini öğretme görevini Etiyopyalı Cemâl ed-dîn Yakut'a vermiş ve Sultan, Yakut'un cengâverliğini beğendiğinden onu sarayın Ahir Beyi ve Raziye'nin atalığı yani hocası olarak görevlendirmiştir.²² Raziye'nin bir Habeşi olan Yakutu ilerleyen zamanlarda önemli bir mevkie getirmesi beylerin kıskançlığına yol açmış, beyler arasında tartışmalar hatta ayaklanmalar yaşanmasına neden olmuş; ayaklanan beyler Yakut'un ölmesine neden olmuştur. Salim Cöhce, Cüzcânî'ye atfen Türk emir ve meliklerin Raziye'ye muhalefet etmelerinin başlıca sebebinin “becerikli bir insan olan Yakut'un” Sultan'ın huzurunda iltifat görmesinin yarattığı hoşnutsuzluk olduğuna işaret etmiş ve “Onun içindir ki, ‘Devlet’²³ onun eteğinde kara toz (Cemâl ed-dîn Yakut Habeşi) görünce etrafından yüz çevirmiş ve taht Mucizz ed-dîn'e ulaşmıştır.” ifadelerine yer vermiştir.²⁴

¹⁹ Türkmen, a.g.e., s. 30.

²⁰ Türkmen a.g.e., s. 30.

²¹ Türkmen a.g.e., s. 30.

²² Türkmen, a.g.e., s. 32; Bayur, a.g.m., s.43.

²³ Cöhce, Cüzcânî'nin bu kelimeyi, bilinçli olarak kullandığını ve eski Türk geleneklerine uygun bir şekilde Sultan Raziye'nin “Kut” unu kaybettiğini ve saadetin kendisinden uzaklaştığını ifade etmek istediğine değinmiştir. Bkz. Cöhce, a.g.e., s. 54.

²⁴ Salim Cöhce, Şemsî Melikleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ,1986, s.67.

Şahin

Hikmet Bayur, Raziye'nin bu tutumunda şahsi tahakkümünü kurmak ve sağlamlaştırmak için Türklerden başkalarına da sarayında yer verme amacında olduğunu belirtmiştir.²⁵

Raziye Begüm'ün Saltanatı ve İltutmuş'un Ölümü

Şemseddin İltutmuş'un hükümdarlık için en istikrarlı oğlu Nâsirüddîn Mahmud, Bengal Valisi iken ölmüştür. İltutmuş diğer oğullarının kızı Raziye gibi akıllı ve ferasetli olmadığını; devleti idare etme yetisi ve cesaretlerinin bulunmadığını düşünmüştür.²⁶

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre Müslüman kadın hükümdarlardan yalnız Raziye Begüm, tahta çıkmanın üç yolundan "Ahid" yani başta bulunan hükümdarın önceden tayini yoluyla hükümdarlığa aday gösterilmiştir.²⁷

Raziye Begüm'ün Saltanatına İlk Tepkiler

Sultan Şemseddîn İltutmuş'un kızını yerine veliaht tayin etmesi, Sultan'a yakınlığı ile bilinen emir ve meliklerce hoş karşılanmamıştır.²⁸ "Saltanatı hak eden oğulların varken bir kızın İslâm mülküne veliaht yapılmasının hikmeti nedir?" diyerek bu tutumdan memnun olmadıklarını Sultan İltutmuş'a iletmışlerdir. Bunun üzerine İltutmuş; "*Benim oğullarım işret ve gençlik zevkleriyle meşguldür. Hiç birisinde memleket idare edecek kabiliyet yoktur. Dolayısıyla ülkedeki düzeni muhafaza edemezler. Biliniz ki, benim ölümünden sonra veliahtlığa hiç birisi Raziye'den daha lâyük değildir. Zira, Raziye her yönden erkek kardeşlerinden üstündür. Gerçi şeklen kadındır ama zekâ ve basireti erkekten farksızdır.*"²⁹ yanıtını vermiştir.

Babasının desteği ve güvenini tam olarak arkasına alan Raziye Begüm'ün karşısında duracak artık hiçbir güç kalmamıştır ancak elbette ki bu durum çok uzun sürmemiştir.

1236'da Şemseddîn İltutmuş'un ölümü üzerine emirler iki gruba ayrılmış³⁰ Şemsi Melikleri (Kırklar)³¹ İltutmuş'un vasiyetine rağmen Raziye'yi

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Bayur, a.g.m., s. 44. Bahriye Üçok, a.g.e., s. 34.

²⁶ Sultan İltutmuş öldüğünde geriye üç oğlu kaldı. Bunlar Rüküddîn, Muizüddîn, Nâsirüddîn.

²⁷ Üçok, a.g.e., s. 26.

²⁸ Hambly, R.G., Women in the Medieval Islamic World, Peter Jackson Sultan Radiyya Bint İltutmus S.T.Martin's Press, New York 1998, s. 190.

²⁹ Nizamüddîn Ahmed, Tabakat-i Ekberî, Calcutta 1931, s. 65-66; Amar Chitra Katha, Sultana Razia, India Book House Pvt., Ltd., India, 1976, s. 34.

³⁰ Üçok, a.g.e., s.47.

³¹ Salim Cöhece, Dehli Türk İmparatorluğu'nda Sultan Şemseddin İltutmuş'un Kırk Kölesi Çihilganilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller, Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi (23-28 Eylül 1985), İstanbul, s.175-186.

Şahin

saf dışı bırakarak kardeşi Rükneddin Firuz Şah'ın tahta çıkmasına neden olmuşlardır.³²

Raziye Begüm'ün Türk emir ve meliklere, babasının vasiyetini hatırlatarak kendisinin tahta oturması hâlinde devlet ve halkın huzur bulacağını söylemesi üzerine hükümdar olmasının yolu açılmıştır.³³ Kardeşlerinin küçük olması da Raziye'nin tahta oturmasının (634/1236) yolunu açan bir diğer unsurdur. Üçok, Raziye'nin "Ahd" yoluyla tahta çıkamayınca "Galebe" yoluyla hakkını elde ettiğine değinmiştir.³⁴ Raziye tahta çıkmasının ardından beylere ve halka hitaben şunları söylemiştir:

*"Saygıdeğer beyler ve sevgili halkım. Maalesef kardeşlerim babamın emanetine sahip çıkamadılar. Ben bir kanınım ancak bir Türk kadını erkekten zayıf değildir. Orta Asya ve Türkistanlı olan beyler bunu çok iyi bilirler. Hindistan'da hepimiz yabancıydık. Burada İslam'ın bayrağını dikerek adalet, birlik ve insanlar arasında eşitliği getirdik. Şimdi bütün bunlar tehlikeye girdiği için varlığımı bunun uğruna feda etmeye hazırım."*³⁵

Raziye Begüm'ün Tahta Geçişi ve Karşılaştığı Zorluklar

Raziye'nin "Katiller katledilmelidir." emri üzerine Rükneddin öldürülmüş (1236)³⁶ ardından sulh ve sükûn dönemini yeniden başlatmak üzere daha önce ihmal edilen kanun ve gelenekler tekrar harekete geçirilmiştir. Ancak tahta geçer geçmez Nur Türk adlı bir kişi önderliğinde Karmati (Şii) ve Mülâhidelerden (Melahide zümresi) oluşan bir grup ayaklanarak halkı, Ebu Hanife ve imam Şafiî mezheplerinin bilginlerine karşı kışkırtmıştır. Söz konusu grup, Cuma Mescidi ile yakınındaki Mu'izzî Medresesi'ne saldırmış ve ayırım yapmadan -bilhassa- Müslümanlara yönelik bir katliam başlatmıştır (4 Mart 1237). Melik Nâsr ed-dîn Aytemür ve Emir Nâsırî Şair gibi ileri gelenler ve bir kısım ahalinin de yardımıyla olaylar bastırılrsa da yine de ülkede tam olarak sükûnet sağlanamamıştır.³⁷ Nizâmül Mülk Muhammed Cüneydî olmak üzere bir grup isyancının Dehli'deki isyanını ustalıkla bertaraf eden Raziye bunlardan bazılarının da desteğini kazanmıştır.³⁸

Raziye'nin saltanatını istemeyen Vezir Nizamül Mülk Cüneydî, Melik Alâüddîn Cânî, Melik Seyfüddîn Kucî, Melik İzzüddîn Kebir Han Ayaz, Melik

³² Oğlunun basiretsiz yönetiminden istifade eden Terken Hatun idareyi ele geçirdiği gibi haremdeki pek çok cariye'nin suçsuz yere ölmesine neden olmuş, Raziye ile aynı anneden doğan Kutbeddin'in de gözleri çıkartılarak öldürülmüştür. Bkz: Salim Cöhce, Delhi Türk Sultanları Tarihi, Huzur Cilt Evi, Malatya 2004, s.50; Yusuf Hikmet Bayur, Hindistan Tarihi, C.1, TTK Basımevi, Ankara 1946, s. 280-285.

³³ I. H. Qureshi, Muslim India before the Mughals, The Cambridge History of Islam II, (nşr. P.M.Holt. vd.) Cambridge 1970, s.6.

³⁴ Üçok, a.g.e., s. 47.

³⁵ Türkmen, a.g.e., s. 32.

³⁶ Cöhce, a.g.e., s. 54.

³⁷ Üçok, a.g.e., s.29; Cöhce, a.g.e., s.55.

³⁸ K.A. Nizâmî, The Early Turkish Sultans of Delhi, Delhi 1970, s. 197vd.

Şahin

İzzüddîn Mehmed Sâlârî halkı kışkırtarak isyanların çıkmasına sebep olmuştur.³⁹ Kendisine muhalif emir ve melikleri ortadan kaldırmayı başaran Raziye, daha da kuvvetlenmiş devlet işlerini yeniden düzenlemiş, önemli mevkilere kendisine destek olanları getirerek idari işlerin güvenilir ellerden yürütülmesini sağlamıştır.

Raziye Sultan, devlet işlerini düzene koymuş ancak babası Sultan İltutmuş'un ölümünü fırsat bilen Hindûlar, Retenbur kalesini kuşatmıştır. Kaleye bir ordunun sevk edilmesiyle burada mahsur kalan halk kurtarılmış ve Hindular bertaraf edilmiştir.⁴⁰ Aziz Ahmed, İltutmuş'un fırtınalar içindeki tahtını ancak koruyabildiğini, çocuklarının hızla çöküntüye düştüğünü belirtmiştir.⁴¹

Raziye Begüm'ün Son Günleri

Raziye Begüm bahsedildiği üzere, Yakut ve kendisine yakın gördüğü diğer kişileri devletin önemli mevkilerine getirmiş ve Melik İhtiyâr ed-dîn Aytigin Emir-i Hâciblik görevine atamıştır. Daha önce Melik Cemâl ed-dîn Yakut'u Emir-i Ahirlik (Ahir Beyi) görevine getirerek emir ve meliklerin tepkisini alan Sultan Raziye, onu bu kez de Emir ül-Ümerâlîğe yükseltmiştir. Bazı emir ve melikler Raziye ile Yakut arasında özel bir yakınlığın olduğunun dedikodusunu yapmış; bazıları da emirlerinin iddia ettikleri gibi bir hususiyetin olmadığını düşünmüşlerdir. Kırk kişiden oluşan Türk emir, melik ve valilerin Raziye'nin bir Habeşî'yi üst makama tayin etmesi konusunda birbirlerine destek olması Raziye ve Yakut için acı sonuçlar doğurmuştur.

Öte yandan Raziye komutasındaki ordu Galyûr yöresinde ayaklanan bir grubu etkisiz hale getirmiş ancak bu defa da Lahor Valisi İzz ed-dîn Kebir Han Ayaz ve Taberhinde Meliki İhtiyâr ed-dîn Altuniye, Sultan Raziye'ye karşı ayaklanmıştır.⁴² Bunun üzerine 3 Nisan 1240'ta Raziye, Taberhinde civarında Türk emir ve melikler tarafından esir alınarak Taberhinde Kalesi'ne gönderilmiş, Emir-i Ahur Cemâl ed-dîn Yakut öldürülmüştür.⁴³

Raziye'nin bazen saray dışına erkek kılığında ve yüzü açık, peçesiz çıkması Gvalyor⁴⁴ Kadısı Minhac-i Sirâc, Melik ül-Ümera Ziyaüddîn Güneydi ve devletin üst kadrolarını oluşturan Türk vezir ve komutanların tepkisine yol açmış; bunu içlerine sindiremeyen Türk emir ve melikler çeşitli karışıklıklara

³⁹ Üçok, a.g.e., s. 30.

⁴⁰ Cüzcanî, a.g.e., s. 460; Ahmed, a.g.e., s. 67.

⁴¹ Ahmed, a.g.e., s. 196.

⁴² Cüzcanî-Raverty, a.g.e., s. 748.

⁴³ Üçok, a.g.e., s. 33.

⁴⁴ Gevaliyûr olarak da bilinir. Bkz: Cüzcanî, Tabakâti Nâsırî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar) Çev: Mustafa Uyar, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 14.

Şahin

sebepe olmuştur.⁴⁵ Bütün bu kargaşa Raziye'nin nüfuzunu kırmış ve en sadık komutanını ve emirlerinin bağlılığını kaybeden Sultan tahtan indirilmiştir (1240) ve yerine kardeşi Behram Şah geçmiştir. Bayur, Raziye'nin tahttan indirilmesini kendi ihtiyatsızlığına bağlamaktadır.⁴⁶ Başka bir tarihçi de Raziye'nin tecrübesizliği karşısında entrikaların ağır bastığını ifade etmiştir.⁴⁷

Cöhce eserinde Sultan Raziye için Cüzcânî'nin “büyük, akıllı, adaletli, kerim, âlimleri hoş tutan, adil, adalet yayan, ahalisini besleyen ve ordu çeken bir padişahı. Padişahlara gereken bütün vasıflarla donanmıştı. Fakat yaratılıştaki erkeklerin hesabından nasibini almamıştı. Bütün bu seçkin sıfatlar ona ne fayda verir.” ifadelerine yer vermiştir. Öte yandan erkekler arasında bir kadının göstereceği davranışları asla yapmayan ve böylelikle ayrı cinsten olmanın dezavantajlarını büyük ölçüde gidermeyi başaran Sultan Raziye'nin, Türk emir ve meliklere dayanacağı yerde onların güçlerinden çekindiği için biraz da merkezî idarelerin bir özelliği olarak kayıtsız şartsız kendisine bağlı bir grup meydana getirmeye çalıştığına değinmiştir.⁴⁸

Raziye Begüm'ün Hazin Sonu

Bazı kaynaklarda Raziye'nin ölümü konusunda değişik bilgiler yer almaktadır. Üçok, Tabakat-i Ekberi isimi kaynağa atfen Raziye'nin Hindular tarafından öldürüldüğüne (14 Ekim 1240) yer vermiştir:

“Raziye, kardeşi Behram Şah'ın Dehli'den yolladığı ordu ile çarpışıp savaşı kaybedince esir olmamak için kaçmış, uzun bir yol gittikten sonra oldukça acıkmış ve Hindu bir çiftçiye rastlayınca, ondan yiyecek istemiştir. Onun verdiği bir parça kuru ekmeği yer yemez, yorgunluktan hemen oracıkta uykuya dalmış. Çiftçi erkek elbiselerinin altında mücevherlerle işlenmiş bir kaftan bulunduğunu fark edince Raziye'yi öldürmüş ve tarlaya gömmüştür. Elbisesinin bir parçasını alıp çarşıya satmağa gittiğinde, böyle kıymetli ve zarif işlenmiş bir elbise parçasının fakir bir Hindu çiftçinin elinde bulunması şüpheyle karşılanmış ve Raziye kadı huzuruna götürülmüştür. Çiftçi, Sultan Raziye'yi öldürdüğünü itiraf edip onu defnettiği yeri göstermiştir.”⁴⁹

Aziz Ahmed, Raziye'nin başına buyruk aristokrat ruhunu ayakta tutak için giriştiği mücadeleyi hayatıyla ödediğini vurgulamıştır.⁵⁰

⁴⁵ Şemsî Meliklerinin bir araya gelerek “kadın elbiseleri ve örtüden çıktığı, cübbe giyip, külâh örterek halkın arasında görüldüğü ve fil üzerinde açıkça halk arasında dolaştığı için” Sultan Raziye'yi tenkit ettikleri hususunda Bkz., Cöhce, a.g.e., 22; Cüzcânî, a.g.e., s. 460; Cüzcânî-Raverty, a.g.e., s. 750.

⁴⁶ Bayur, a.g.m., s. 43.

⁴⁷ Uyar, a.g.e., s. 15.

⁴⁸ Cöhce, a.g.e., s. 35.

⁴⁹ Üçok, a.g.e., s. 45.

⁵⁰ Ahmed, a.g.e., s.196.

Şahin

Raziye Begüm Sonrası Dehli

Sultan Raziye dört yıla yakın bir zaman imparatorluk denilecek kadar büyük bir ülkenin idaresini elinde tutmuş ancak ondan sonra tahta geçen Behram Şah, İzzüddîn Balaban, Alâüddîn Mesud Şah ve Nâsırüddin Mahmud zamanlarında da Türk beyleri ülkede karışıklıklar çıkarmaya devam etmiştir. Çıkan karışıklıklar arka arkaya iki sultanın tahttan indirilip öldürülmesiyle sonuçlanmıştır.⁵¹

Dehli artık trajedilerin sahnesi hâline gelmiş, her yeri şaşkınlık ve panik havası kaplamıştır. Bir yandan beylerin isyanları, bir yandan Moğol akınları, öte yandan Hinduların müdafaasız kalan bölgeleri ele geçirmeleri sonunda (1266) Şemsiyye hanedanlığı zayıflamış, asayiş bozulmuş, iktidar harem ağalarının ellerine geçmiş, ülkenin sınırları daralmış ve Balabanlılar dönemi başlamıştır. Kaynaklarda Balabanlıların Dehli'deki kargaşa ve isyana melik ve emirlerin zehirli hançerlerle öldürülmesiyle son verdiği ve böyleye "Kırkların" birçoğunun yok edildiği; kalanlarında ikinci derece unvanla itaat altına alındığı yazmaktadır.⁵²

Sonuç

Dehli Türk Devleti'nin tek kadın Sultanı Raziye Begüm, Hind-Türk tarihi açısından kayda değer bir şahsiyettir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre hükümdarlık için gerekli pek çok özelliği şahsında toplamış ve bu özellikleriyle kardeşlerinden üstün olduğu babası tarafından da takdir edilmiştir.

Raziye Sultan, devleti en iyi şekilde idare etmeye çalışmış ancak yaşanan bazı olumsuzluklar ve ülkedeki kargaşa onun, hem saltanatı hem de hayatına mal olmuştur. Devletinin bekası ve halkının huzuru için kendi hayatından dahi ödün veren Sultan, babasının izinden yılmadan, usanmadan başarılı bir politika sürdürmüştür. Kendisine karşı ayaklanan Türk emirlerin nüfuzunu kırmak için önemli mevkie getirdiği Yakut'un Raziye Begüm'e olan yakınlığı -aslında bize göre sadakatten başka bir şeyle izah edilemezken - emir ve meliklerin büyük kıskançlıklarına ve ardından tahttan indirilmesine yol açmıştır. Aslında Meliklerin Raziye'yi tahttan düşürmek için gösterdikleri bahane bile o dönemin telâkkisine göre hükümdarı tahttan indirmeye yetecek meşru bir sebeptir. Ancak Raziye, Cemâl ed-dîn Yakut'u taltif etse de tahttan indirilmeyi kabul edecek birisi olmadığını ve kurmak istediği düzeni sonuna kadar götürmek konusundaki azmini saltanatı tekrar ele geçirmek için üst üste yaptığı ve hayatına mal olan hamlelerle göstermiştir.

⁵¹ Uyar, a.g.e., s.15.

⁵² Ahmed, a.g.e., s. 197.

Şahin

Ömrünü gerek Hindû akınları gerekse kendisine karşı ayaklanan emir ve meliklerle mücadeleyle geçiren Raziye, cesur ve kahraman bir Sultan olarak hayata gözlerini yummuştur.

Bu çalışmada Raziye Begüm, mevcut kaynaklar ışığında birçok yönüyle ele almaya çalışıldı. Raziye Sultan, unutulmaması ve çok yönlü incelenmesi gereken bir Türk kadını olduğundan söz konusu çalışmamız yapılanlara ve yapılacak olanlara destek olma amacıyla yapılmıştır. Raziye Begüm, ülkemizde bazı çalışmaların ve kitapların teması olsa da bilhassa kadın araştırmalarında ilk akla gelen tarihin tozlu sayfalarına gönderilmeyecek müstesna bir şahsiyettir.

Kaynaklar

- AHMED, N., (1931). *Tabakât-ı Ekberî*, Calcutta.
- AHMED, M. A., (1949). *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu (1206-1290)*, Kervan Yayınları., İstanbul.
- BARANÎ, Z., (1862). *Tarih-i Firûz Şâhî*, Nşr. S. A. Khan Calcutta.
- BAYUR Y.H., (1937). “Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevkii”, Belleten, C I, s. 116-193.
- BAYUR, Y. H., (1946). *Hindistan Tarihi I, İlk Çağlardan Gurkanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar*, TTK Basımevi, Ankara.
- CÖHCE, S., (1986). *Şemsî Melikleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- CÖHCE, S., (1985), “Dehli Türk İmparatorluğu'nda Sultan Şemseddin İltutmuş'un Kırk Kölesi Çihilganilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller”, Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi (23-28 Eylül 1985), İstanbul, s.175-186.
- CÖHCE, S., (1990). *Dehli Türk Sultanlığı'nın Kurucusu Kutb ed-din Aybeg'in (1206- 1210) Hayatı ve Şahsiyeti*, XI Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990), Ankara.
- CÖHCE, S., (2004). *Delhi Türk Sultanları Tarihi*, Huzur Cilt Evi, Malatya.
- CÖHCE, S., (2002). *Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri*, Türkler Ansiklopedisi, C 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 695-696.
- CÜZCANÎ, (1963). *Tabakât-ı Nâsırî I*, Nşr. A. Habibî, Kabil.
- CÜZCANÎ, (1864). *Tabakat- Nasiri, A General History of Muhammadan Dynasties of Asia I-II*, Nşr. H.G. Raverty, Calcutta.
- CÜZCANÎ, (2016). *Tabakâti Nâsırî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)* Çev: Mustafa Uyar, Ötüken Yay., İstanbul.
- DURMUŞ, A., (2015). *Türk-Osmanlı Tarihinde İlk Kadın Sultan Raziye Hatun*, Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.

Şahin

HAMBLY, G. R.G., (1998). *Women in the Medieval Islamic World*, Peter Jackson: Sultan Radiyya Bint Iltutmus S.T.Martin 's Press, New York.

HÜSEYNOF, R.,(2013). *Mehseti Gencevi*, Doğu ve Batı Yayınları, Bakü.

JACKSON, P., (1999). *The Delhi Sultanete*, Cambridge Uni., Press, London.

KATHA, A.C., (1976). *Sultana Razia*, India Book House Pvt., Ltd., India.

NİZÂMÎ, K.A., (1970). *The Early Turkish Sultans of Delhi*, A Comprehensive History of India V, Nşr, M. Habib-K.A.Nizâmî Delhi.

QURESHI, I. H., (1970). *Muslim India before the Mughals*, The Cambridge History of Islam II, Nşr. P.M.Holt. vd. Cambridge.

TURAN, O., (1944). “*Terken Ünvanı*”, THT Dergisi, S 1, Ankara, ss.67-73.

TÜRKMEN, E., (2007). *Sultan Raziye*, NKM Yayınevi, İstanbul.

ÜÇOK, B., (1981). *İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, TTK Basımevi, Ankara.

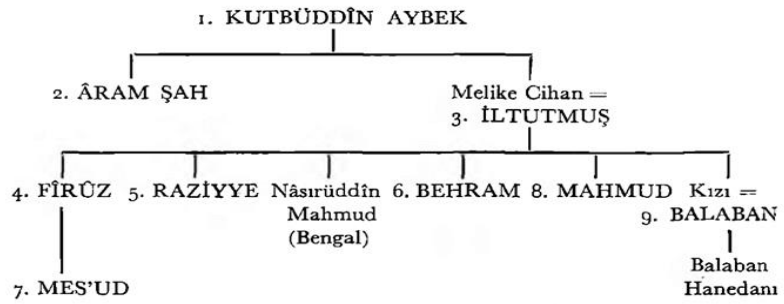
Ekler

-Sultan Raziye'nin Temsili Resmi-

-Sultan Raziye'nin Minyatürü-

-Sultan Raziye'nin Soy Tablosu-